

Een koopman van Dinther in de 16^e eeuw

Voor de Bossche economie was Keulen belangrijk als handelspartner. In hoeverre dat ook voor de Meierij van Den Bosch en in het bijzonder voor Dinther van toepassing was is nog niet nader onderzocht. Keulen fungeerde op zijn beurt als distributiecentrum voor andere steden tot diep in Duitsland.

De routes naar Keulen liepen of over de rivieren dan wel over land. De tollën die betaald moesten worden voor transport over het water waren menig keer een onderwerp van conflict. Met regelmaat werden dan ook afspraken gemaakt over tolvrijdom, die echter menig keer werden geschonden zodat steeds opnieuw de tolvrijdom vastgelegd moest worden.

Zo werden deze vrijheden b.v. in 1567 vanwege de Staten-Generaal opnieuw van toepassing verklaard. De gezamenlijke stellingname van de gewesten tegenover de Spaanse invloed in de Nederlanden kon niet verhinderen, dat ook nu nog met deze tolvrijstellingen danig de hand werd gelicht. De definitieve aanvaarding door de stedelijke regering van Den Bosch, van de Keulse vrede op 20 december 1579 betekende in de praktijk voor de economische vrijstellingen de doodsteek. Stad en Meierij van Den Bosch zouden voortaan door de Republiek als vijandelijk gebied worden behandeld. De handel van en naar deze stad werd sindsdien in verhouding tot andere gebieden onder "de vijand" onevenredig belast.

Wellicht is deze gang van zaken een reden om, zoals onderstaand besproken wordt, vervoer over land aantrekkelijk te maken.

Het vervoer naar Keulen vond plaats over de z.g. linker "Rheinstrasse", een handelsweg, die via 's-Hertogenbosch, Kleef, Uerdingen en Neuss naar Keulen leidde.

Gezicht op Keulen 1531, Anton Woensam

Tot de goederen die verkocht werden behoorde b.v. hop, de voornaamste grondstof voor de bierbereiding, die op grote schaal verbouwd werd, met name in Den Dungen, St. Michielsgestel, Berlicum, Schijndel en Vlijmen.¹

In voorgaand rijtje ontbreekt Dinther. In deze plaats treffen we echter in de archieven van Dinther met regelmaat vermeldingen van “hopvelden ”en “esthuizen” aan, hetgeen aangeeft dat daadwerkelijk aldaar hop verbouwd werd.

De hop is een klimplant met grote handvormige gespleten bladeren, die al van ouds in het wild voorkwamen. De alleroudste vermelding die bekend is over hop dateert al uit de 8ste eeuw. In een schenking uit 768 van Pepijn de Korte aan de abdij van St. Denis in Frankrijk is al sprake van zogenaamde “humlonaria” of hoptuinen. De hop werd toen geteeld als geneeskrachtige plant voornamelijk in kloostertuinen. De plant werd vanaf de Late Middeleeuwen geteeld als vervanger van de gruit en zorgde voor een betere conservering en smaak van het bier.

Ze groeit bij voorkeur op vochtige plaatsen in elzenbroek, langs bosranden en slootkanten.

De hop, die tot de hennepfamilie behoort is tweehuizig en alleen de vrouwelijke planten ontwikkelen zich tot de zogenaamde hobbellen. De eivormige bellen hangen in trossen aan de planten en bestaan uit dunne zachte schubben. In de oksels van de schubben ontwikkelen zich de zaden. Daar bevindt zich ook een geel bittermakend poeder, dat door kliertjes op de schubben wordt afgescheiden. Hop is een vaste plant, die zich jarenlang op eenzelfde plaats kan handhaven. Ze wordt gemiddeld 5-7 meter hoog en werd gekweekt in hopkuilen. De hop werd geoogst vanaf het midden van september. De hopranken werden op een hoogte van plm. 50 cm. afgesneden. Daarna werden de hopstaken met de ranken uit de grond getrokken en kon men de hobbellen gaan plukken. Deze hobbellen moesten daarna zo spoedig mogelijk gedroogd worden, bij goed weer in de zon of droogschuren en anders in de esthuizen.

Hobbellen

Esthuis

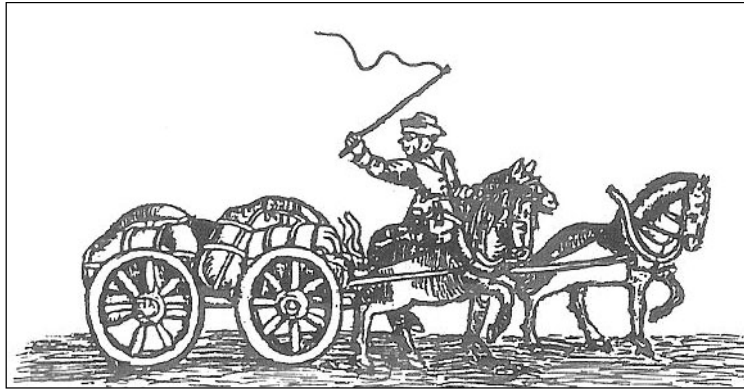
Op oude kaarten staan deze esthuizen aangegeven als rechthoekige gebouwtjes. Hierin werd vroeger een turfvuur gestookt, vermoedelijk onder een lemen of stenen vloertje waarop de hop werd gedroogd. Vanwege het brandgevaar stonden zulke esthuizen op een flinke afstand van de boerderij. De gedroogde hobbellen werden daarna in grote zakken gedaan en waren dan gereed voor de verkoop. De hopplanten moesten beschermd worden tegen de naderende winter. De planten werden daartoe aangeaard, waardoor hopvelden het aanzien kregen van akkers, bedekt met molshopen. Hopvelden gingen jarenlang mee, als zij ten minste goed gemest werden. Pas na een goede twintig jaar waren zij aan vernieuwing toe.²

¹ Geraadpleegde literatuur: Dr. L.P.L. Pirenne en dr. W.J. Formsma, Koopmansgeest te 's-Hertogenbosch in de vijftiende en zestiende eeuw, Het kasboek van Jasper van Bell, 1564-1568, Nijmegen 1962. Dr. N.H.L. van den Heuvel, De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch vóór 1629, Utrecht 1946.

² Geraadpleegde literatuur: Pater Wiro Heesters m.m.v. A.J.H.M. Prinsen; Schijndel, historische verkenningen, Waalre 1984.

In hoeverre de te Dinther geteelde hop bestemd was voor plaatselijk gebruik, er waren diverse “brouwketels”, dan wel bestemd was voor “export” naar elders is niet duidelijk. In het nabij gelegen Schijndel was sprake van hopteelt op grote schaal. Deze hop kon opgekocht worden door kooplieden die deze producten dan vervolgens elders aan de man brachten.

Over een van deze kooplieden in hop en in het bijzonder die van Dinther wordt onderstaand verhaald.

Koopman (naar een zestiende-eeuwse houtsnede)

Willem werd omstreeks 1530 te Dinther geboren als zoon van Peter zoon van Willem Hendricksz. en een nog niet met naam bekende moeder. Hij komt als Willem Petersz. voor in menige vermelding in de archieven van Dinther. Slechts één maal wordt hij Willem Petersz. van Dinther genoemd en dan als vader van zijn dochter Eescen. Zijn vader Peter wordt in 1537 te Dinther genoemd met goederen in “de Boeckaert”.

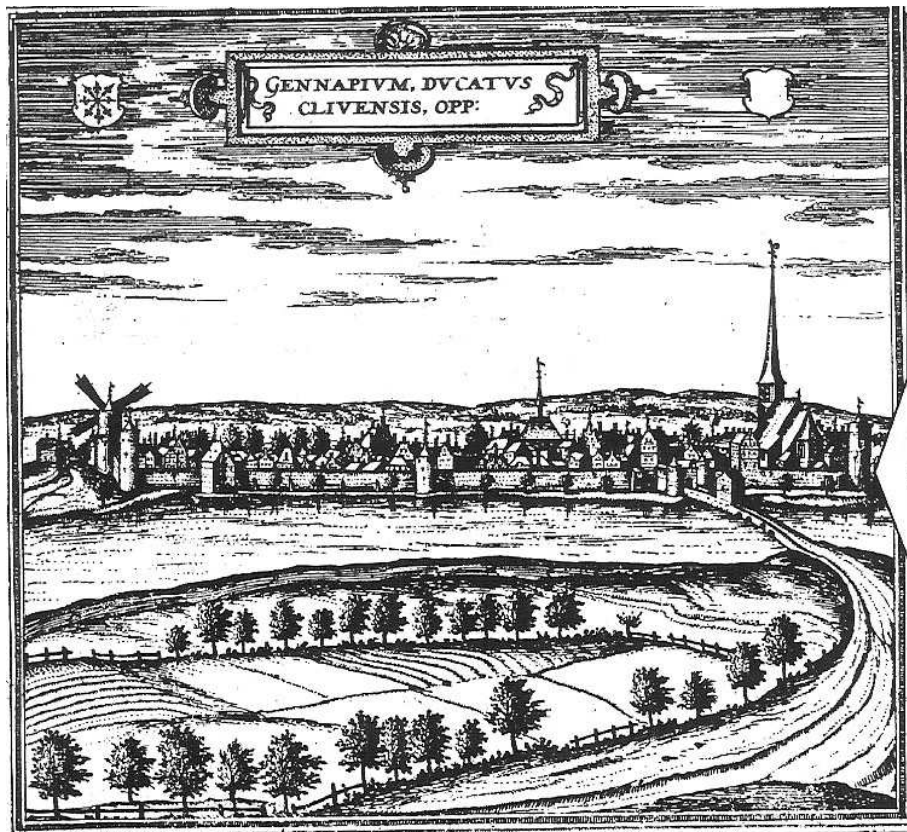
“Tot rond 1500 bedienden voor 30 procent de bewoners van het dorp zich met een vaste achternaam. Hierna raakt deze mogelijkheid steeds meer in onbruik. De naamsaanduidingen bestaan nog slechts uit 2, 3 of 4 voornamen achter elkaar geschreven. Naast zijn eigen voornaam wordt dan verder iemand aangeduid als zoon van zijn vader en zondig worden zelfs grootvader en overgrootvader vermeld. De meeste families waarvan de achternaam na 1500 verdwijnt, nemen na 1680 deze achternamen weer in gebruik. Dit betekent, dat deze namen wel bekend blijven tussen 1500 en 1700, maar niet gebruikt worden in de spraak of in officiële documenten. Meestal is het voor de dan door oorlogen saamhorig geworden bewoners voldoende door 2 of 3 voornamen te horen om de juiste persoon te herkennen.” Aldus W v.d. Heijden in zijn boek over Berlicum. In Dinther zal het niet anders geweest zijn met de naamsaanduidingen.

Willem Petersz. was getrouwd met Geertruy en had bij haar twee kinderen zoon Peter, geboren rond 1562 en vernoemd naar zijn vader, en dochter Eescen, mogelijk vernoemd naar de moeder van Willem Petersz.

Hij woonde te Dinther “aent Beughe” in de “De Boeckaert” op, zoals blijkt uit de cijnsregisters van de Heer van Heeswijk en Dinther, “de Boecxehoeve”, tegenwoordig bekend als Hoog Beugt 4A. Door het volgen in het archief van Dinther van zijn bezitting aldaar door verkoop en erfopvolging is deze boerderij op dit huidige adres geïdentificeerd.

Willem Petersz. leefde in een roerige periode in onze geschiedenis. De Tachtigjarige Oorlog ook wel genoemd “De Opstand” of de “Nederlandse Opstand” was in 1568 uitgebroken en trof ook de Meierij. Willem Petersz. zag “op den heyligen pinxterdach” mogelijk 11 mei 1578 dat de vijanden het dorp Erp in brand gestoken hadden. Hij was hiervan zo geschrokken dat hij zijn beste “gerede” d.w.z. vervoerbare meubelen met spoed naar Gennep, gelegen in het land van Kleef, in veiligheid bracht. Gennep ligt komend uit Dinther op de weg naar Kleef. Daarbij zijn ook met zekerheid zijn manualen “secrete” (geheime) rekeningen, registers en andere zaken mee in veiligheid gebracht. Hij kende te Gennep ene Poelman en bij hem liet hij zijn

spullen achter. Op een van de reizen samen met Wouter Janssen had hij verteld dat hij zijn meubelen en papieren in Gennep in veiligheid gebracht had. Gennep lag toen in het hertogdom Kleef dat in de Tachtigjarige oorlog neutraal gebied was. Dat Willem Petersz. in Gennep terecht kwam wijst erop dat hij aldaar goed bekend was, mogelijk door zijn reizen vanuit Dinther naar Keulen waarmee hij handel dreef. Deze omschrijving maakt het duidelijk dat hij koopman was.

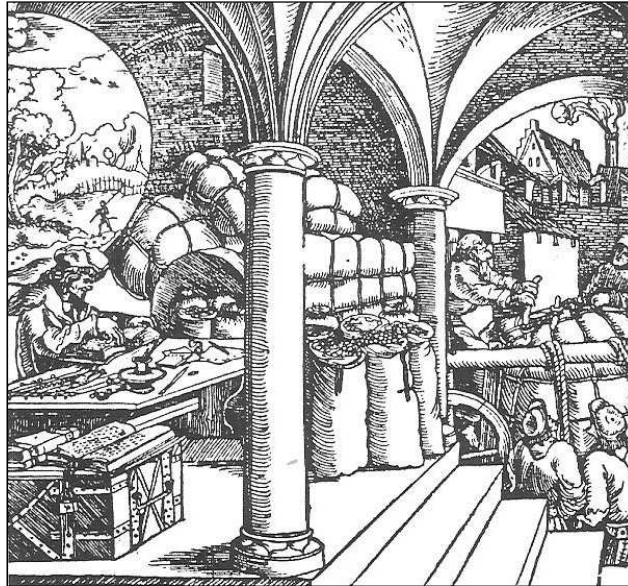
Gennep anno 1550, zoals een naderende voetganger het stadje vanuit het oosten zag.

Het is waarschijnlijk dat hij in het najaar van 1580 met een wagen volgeladen met "hop" samen met Wouter Janssen naar Keulen ging. Hop werd geoogst vanaf midden september en daarna gedroogd in een esthuis alvorens in zakken te worden gedaan. Wouter Janssen had voor die tijd vele jaren als knecht bij Willem Petersz. op de boerderij gewerkt en was daar ook in de kost. Meerdere arbeid werd ook geleverd door Lambert Michiels met zijn zoon en met zijn paarden. Willem Petersz. had in zijn bezit een schuldbrief op Lambert Michiels die deze met zijn arbeid betaalde en die later overging op de man van Anna in haar eerste huwelijk Claes Willem Dielisz. Deze schuldbrief had hij mede in 1578 in veiligheid gebracht te Gennep en kwam pas zeer vele jaren later weer boven water waarvoor in 1608 een rechtszaak werd aangespannen.

Wouter Janssen verklaarde in een geding (rechtszaak) voor schepenen van Dinther aangespannen door Cornelis Adriaen Willemsz. de man van Eescen dochter van Willem Petersz. op 5 januari 1612 tegen Emond Jans Conincx de huidige echtgenoot van Anna weduwe van Claes Willem Dielisz., dat hij ca. 1580 toen hij niet meer in de kost was bij Willem Petersz. maar met hem samen in koopmanschap verenigd met hop naar Keulen is gereden. Helaas liep deze reis niet goed af. Wouter Janssen verklaarde dat hij op een ochtend toen hij naar de kamer van Willem Petersz. ging deze dood op bed aantrof. Willem Petersz. was de avond daarvoor per ongeluk in een vechtpartij terecht gekomen en daarbij zoals bleek dodelijk verwond. Zijn vrouw Geertrui werd op 2 december 1580 weduwe genoemd.

Willem Peters. liet zijn weduwe Geertrui achter met twee minderjarige kinderen Peter en Eescen waarover als voogden werden aangesteld Jan van Doren, Willem Rutten en Pauwel Jansz. Door de voogden werd echter, waarschijnlijk door de rumoerige tijd, geen rekening en

verantwoording afgelegd. Het was de reden dat eerst veel later door Peter Willem Petersz. van de genoemde schuldbrief kennis was genomen dit na een verklaring van Lambert Gijsbertsz. Hij is ca. 1598 naar Gennep gegaan naar ene Poelman om de daar achterlaten stukken op te halen. Deze Poelman had daarvoor aan Lambert Gijsbertsz. zijn verwondering uitgesproken dat niemand deze stukken was komen ophalen.

De koopman met zijn boeken, reken-en schrijfmateriaal.
(zestiende eeuwse houtsnede, Staatliche Graphische Sammlung München)

De geheime rekeningen, manualen e.d. waren voor een koopman van speciale betekenis, hierin noteerde hij de gegevens van belang voor hemzelf als koopman, voor zijn familie en voor zijn erfgenamen. Willem Petersz. kon dus schrijven.

In een Italiaans handboek voor de koopman over het schrijven luidt het advies: “De pen is een zo nobel en voortreffelijk instrument dat het niet alleen absoluut noodzakelijk is voor kooplieden, maar ook voor de beoefenaren van alle kunsten, of het nu de vrije, de mercantiele of de mechanische zijn. En als u een koopman ziet voor wie de pen een last is of die onbekwaam is met de pen, mag u zeggen dat hij geen koopman is.

Naast “de Boecxehoeve” in de Boeckeaert bezat Willem Petersz. goederen in het Reytsel en de Bijlshoek zoals blijkt uit vermeldingen bij de weduwe Geertui en de erfgenamen van Geertrui. Latere schepenbrieven betreffende de erfdeling zijn verloren gegaan zodat geen goed inzicht verkregen kan worden van het gehele bezit van Willem Petersz. en Geertrui. Geertrui ging bij haar dochter Eescen in Heeswijk wonen en overleed aldaar op 25 maart 1604.³

³ Voor het voorgaande is uitgebreid onderzoek gedaan in het archief van Dinther. Geraadpleegde literatuur zie noot 1 en: Mark Phillips, In de schaduw van de Medici, uit de memoires van Marco Parent, de Haan 1989. N.L. van Dinther, Van Dinther, Brabantse geslachten, Genealogie van Emond (Jan) Spierinc van Dinther, 2013 in bewerking.